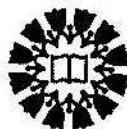

صدا و بیان برای بازیگر (۲)

داود دانشور

تهران

۱۳۹۳

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: دانشور، داود، ۱۳۲۵-

عنوان و نام پدیدآور: صدا و بیان برای بازیگر (۲) / داود دانشور.

مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز

تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ج ۲: مصور.

فروبت: «سمت»؛ ۹۶۵، ۱۸۲۵. هنر: ۳۲، ۸۵.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۰۲-۰۵۴-۱ / ۵۵۰۰۰ ریال (ج. ۲)

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:

Davood Daneshvar, The Actor's Voice
and Speech (2).

یادداشت: واژه نامه.

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

موضوع: بازیگری (نمایش)

موضوع: صدا

موضوع: معانی و بیان

شماره افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و

توسعه علوم انسانی.

رده بندی کنگره: ۴۵۲ ص / ۲۰۷۱ PN

رده بندی دیویی: ۷۹۲/۰۲۸

شماره کتابشناسی ملی: ۳۶۵۴۷۶۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

صدا و بیان برای بازیگر (۲)

داود دانشور

چاپ اول: پاییز ۱۳۹۳

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه

قیمت: ۵۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۰۲-۴۴۴۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبایلی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از انتقادات و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این همیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته تئاتر در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس «بیان ۲» به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۷	فصل اول: کلیات
۷	دستگاه تنفس
۱۲	حنجره: منبع آوا
۱۸	دستگاه تشدید کننده (یا منبع تغییر دهنده آوا)
۲۵	بهداشت صدا
۵۲	صدایابی
۶۶	فصل دوم: ساختمان حنجره و عملکرد آن
۷۵	وضعیت‌های حنجره
۷۹	آذیرکشی و نرم‌کامه
۸۱	قبض و بسط حنجره
۸۱	قبض حنجره
۸۲	دفع قبض - بسط
۸۴	شروع لحن
۸۷	احساس اجزاء حنجره و محل استقرار آن
۹۱	ایست بدن و حنجره
۹۳	پشتیبانی صدا
۱۰۵	پیرامون معرفت فنی
۱۰۷	نظارت بر محدوده صوتی، افزایش دامنه صدا
۱۱۳	قوت (قدرت) صدا
۱۱۴	نظارت بر عملکرد بینی
۱۱۹	پرتاب صدا

۱۲۰	حفظ ثبات اندام
۱۲۳	راه اندازی صدا
۱۳۸	صدا و اجرا
۱۴۴	ضمیمه ۱: حرکت، فضا و بدن
۱۶۲	ضمیمه ۲: ترانه عاشقانه اسلاومیر مروژک
۱۸۴	منابع
۱۸۵	واژه نامه فارسی - انگلیسی
۱۸۷	واژه نامه انگلیسی - فارسی
۱۸۹	فهرست نام اشخاص

پیشگفتار

ما امروزه در دنیایی زندگی می‌کنیم که مردمانش با فرهنگها و فعالیتهای مختلف چه از طریق رسانه‌های نوین یا طرق سنتی با یکدیگر مواجه‌اند و حشر و نشر می‌کنند؛ به منظور ارتباط و تعامل در جستجوی ایجاد فضایی پویا برمی‌آیند و در حفظ و بالندگی زبان شفاهی و کتابت خود می‌کوشند تا هویت انسان امروز را مورد بررسی و بررسی مجدد قرار دهند. در پی آن هستند تا فرصتهایی برای هنرهای اجرایی با هدف تبادل و غنی‌سازی آن ایجاد کنند، زبانی نو برای آنها بیابند، راههای جدیدی برای اشکال جدید بیان پیدا نمایند تا جامعه‌ای را که در آن به سر می‌بریم حقیقی‌تر بازتابانند. جامعه‌ای را نمی‌توان نشان کرد که فاقد فرهنگ به مفهوم عام آن نباشد.

اگر فرهنگ هر جامعه پدیده معنوی و مادی عظیم و گسترده‌ای است که چهره تمدن آن جامعه را منعکس می‌سازد، پس به تعبیری براساس تجربه تاریخی می‌توان ادعا کرد که تئاتر در مقام جامع‌ترین جزء فرهنگ این توان و قابلیت را داشته و دارد که ماهیت آن جامعه را در آینه وجود خود به نمایش گذارد.

گمان می‌کنم این معنا اگر نه بر همگان که دست‌کم بر اهل تئاتر روشن و آشکار باشد. اما همگان می‌دانند این هنر چه خاستگاهی دارد و از دستاوردهای آن آگاه‌اند. از وجود انسانهای بزرگ هنرمند، اندیشمند و آگاه که تئاتر به جوامع مختلف هدیه کرده است باخبرند، توان فرهنگ‌سازی آن را می‌شناسند و از راههای ارزش‌آفرین که پیشروی در آنها را رهنمود داده است آگاه‌اند...

قصد آن ندارم که در اینجا با پیش کشیدن این‌گونه آگاهیها به امر مهم ماهیت و نحوه مدیریت تئاتر در کشورمان پردازم و همچنان پای اشارات

آسیب‌شناسی و چه و چه را - که صد البته لازم و ضروری است - به میان بکشم. چرا که گفته‌اند و خواهند گفت.

اما از سویی هم به یمن حضور معرفت‌آمیز افرادی در این عرصه می‌توان امیدوار بود که تئاتر خواهد توانست در این سرزمین جایگاه و مقام حق خود را بیابد و از قیدوبندهایی که این زمان گرفتار آن است و از توقعات نامناسب و نامتناسب با شأن و قابلیت‌ها و کارکردهای عمومی ضابطه‌مند آن رها شود و چهره راستینش از پس چهره ناراست و بی‌اندیشه و جشنواره‌ای کنونی به توده مردم نشان داده شود (در چنین صورتی می‌توان - برحسب ادعا - بوق بدصدای ته‌اجم فرهنگی را، چه داخلی و چه خارجی، از نفس انداخت).

از یاد نبریم که تئاتر به واسطه یکی از کارکردهای عظیم اجتماعی و فرهنگی‌اش، همواره حافظ منافع و پویایی زبان شفاهی و کتابت جوامع در اعصار مختلف بوده است. زبان‌داری فرهنگی و هویت‌بخش هر جامعه‌ای شمرده می‌شود. حفظ و نوسازی آن پیش از آنکه به نشست و برخاستهای فرهنگی منوط باشد بر عهده هنرها و تعاملات مردمی است. مردمانی که به معرفت، اندامهای گفتار و جهاز صوتی مجهزند. این اندامها و جهازها هرچه کارآمدتر و مجرب‌تر به میدان آیند زبانی را که حامل آن هستند گویاتر به صدا در خواهند آورد. هدف این مجلد نیز به دنبال جلد نخست آوردن مطالبی نظری و عملی است تا با به کار بستن آنها بتوان اندامهای مزبور را صیقل داد و روان ساخت و به کار برد.

باری، سرانجام جلد دوم صدا و بیان برای بازیگر پس از چند سال تأخیر آماده شد و حال به شکل کنونی در دسترس قرار گرفته است. عمده علت این تأخیر وسواس در گزینش مواد و محتوا و نحوه تدوین و آرایش آنها بوده است و قدری هم گرفتاریهای اجرایی. می‌بایست ماهیت مکمل این جلد به دنبال جلد نخست حفظ می‌شد و هم اینکه مراقبت می‌گردید نکته‌ای منظور از قلم نیفتد یا مطلبی ناخواسته و ندانسته و تکراری به این یک، راه نیابد. از این‌روست که آماده‌سازی کتاب روندی کند داشته است.

جلد اول به عنوان کتابی که در زمینه «صدا و بیان» نخستین بار در «اینجا»

تألیف می‌شد و واکنشهایی را عمدتاً مثبت و تشویق‌آمیز برانگیخت، پس طبیعی است که در مقام محصولی فنی و علمی با توجه به ماهیت خاصش از معدودی اشکال - ارتباط با موسیقی و بعضاً سهواً - بی‌نصیب نمانده باشد. از این رو با کسب تجربه‌ای از این بابت مجلد حاضر را به دست فردی آگاه و اهل فن موسیقی سپردم تا پیش از چاپ درستی اشارات موسیقایی تأیید شود یا مواد نادرست تصحیح و برطرف گردد. همین‌جا از این عزیز گرانقدر آقای کامران امید تشکر می‌کنم. نیز جا دارد تأکید کنم مجله‌های صدا و بیان برای بازیگر به نحوه تولید صدا و طرز استفاده از آن در حرفه بازیگری می‌پردازد و به هیچ روی درباره موسیقی و آواز و خوانندگی نیست، اگرچه برای کسانی هم که در این عرصه آموزش می‌بینند و فعالیت می‌کنند بی‌فایده نخواهد بود.

قاعده بر این است که توقع داشته باشیم هر بار که بازیگر نقشی را ایفا می‌کند، به تجلی گونه‌ای شخصیت متفاوت میدان دهد، در غیر این صورت اگر نه کلیت اجرای او، که به یقین شخصیت‌پردازی او به لحاظ صوتی صیغه تکرار می‌یابد و این اشکال، چنانچه دغدغه‌ای در میان باشد، اگر هرچه زودتر برطرف نشود، هرچند هم او را بر سکوی اول ایستاده باشند، موجب می‌شود مفهوم بازیگری وی چه بخواند و چه نخواهد رنگ بیازد.

در مقام بازیگر لازم است بدانیم که می‌توان دامنه وسیعی از کیفیتهای صوتی را با تنظیم گروههای عضلانی جهاز صوتی خلق کرد. در این خصوص در جلد اول در حد ظرفیت، رهنمودها و تمرینهایی آورده شده است و بنا به روندی تکاملی در این مجلد نیز دنبال می‌شود.

نظر به تازگی تمرینهای جلد دوم اگر بدو تمرینی را مشکل یافتید به تمرینی دیگر بپردازید و از دوستانی که ماهرترند کمک بگیرید. بر کار یکدیگر نظارت کنید. کار روی صدا همیشگی است و به زمان نیاز دارد. پیشرفت در این راه منوط به آمادگی عضلانی و اندامهاست و قهراً نمی‌توان از آنها توقع همکاری داشت.

چنانچه جلد اول را خوانده و به مطالبات آن پاسخ مقتضی داده باشید اینک گذشته از معرفت نظری به لحاظ جسمانی و فنی این آمادگی را دارید که بر اجزاء

اندامهای صوتی نظارت کنید. می‌توانید تنظیمهای لازم را به سرانجام برسانید و کیفیتهای صوتی متفاوتی خلق کنید و در نهایت با رهنمودهای این مجلد، اجرایی درخور و خلاق به دست دهید.

تکلم نوعی رفتار فرهیخته است، همچنان که «خواندن» چنین است. آموزش شما به هر شکل که بوده باشد، و عادت الگوی شما هم هرچه باشد، همچون همه مردم صدایان از کیفیتی مخصوص به خود شما برخوردار است که برای خودتان عادی و طبیعی می‌نماید؛ یعنی، قرار تنظیم صدای شما به گونه‌ای است که هست. باید که از چندوچون آن آگاه باشید تا بتوانید تغییرش دهید و با نیازها و مطالبات نقش هماهنگ سازید، همان گونه که به لحاظ بصری پوشاک و آرایش ظاهر خود را برای اجرا تغییر می‌دهید. اما برخلاف نیازهای صوری یادشده کار روی صدا باید به وسیله خود شما صورت بگیرد، زیرا «ساز شما از دید ناظران پنهان است. دیده نمی‌شود. نه من می‌توانم ساز شما را بنوازم نه شما می‌توانید ساز مرا بنوازید. علاوه بر پنهان بودن ساز چندی جنبه‌های فنی را از بابت الگوها و عادت گویشی هم باید به حساب آورد».

یادگیری نحوه تغییر و تنظیم صدای طبیعی ما را قادر می‌سازد تا شخصیت‌پردازی صوتی را هر زمان نیاز افتد اجرا کنیم. این کار قدرت‌نمایی‌ای به حق و خلاق است. اما در این راه باید‌ها و نیاید‌هایی هست که در این مجلد تا آنجا که به صدای بازیگر مربوط می‌شود به سهم خود به آنها می‌پردازیم.

صداسازی شگفت‌انگیز و بخشی از هویت فردی ماست.

جلد دوم شامل دو فصل و دو ضمیمه است. در فصل اول مرور کلی بر اندامهای صوتی و تبیین صدای گویشی و آوازی و فیزیولوژی و تشریح حنجره داریم. سپس به شباهتها و تفاوت‌های دو حوزه صوتی مزبور می‌پردازیم و به دنبال آن از ساختار صدا و نحوه کار آن آگاه خواهیم شد. بهداشت صدا و تمرینهای اولیه و مطالبی پیرامون گویندگی فیلم - صدایشگي - محتوای قسمتهای بعدی را تشکیل می‌دهد.

در فصل دوم به طور اخص بر ساختار حنجره و عملکرد آن متمرکز می‌شویم و با اجزاء این عضو و ارتباطشان با یکدیگر در امر آواسازی به طور مبسوط آشنا می‌گردیم و تمرینهای مربوط را پا به پای مطالب، پیش خواهیم برد.

ضمیمه‌ها به صورت تألیف و ترجمه آماده شده است، که ضمیمه ۱ شامل مطالبی درباره فضا، حرکت و بدن است و ضمیمه ۲ ترجمه نمایشنامه کوتاهی است به نام «ترانه عاشقانه» اثر «اسلاومیر مروژک»، نمایشنامه‌نویس معاصر لهستانی.^۱ این نمایشنامه قالبی تمثیلی و لحنی طنزآمیز دارد، با قابلیت اجرایی موسیقایی و خودآزمایی در زمینه شخصیت‌پردازی صوتی واقع‌گرایانه یا تخیلی و کارتونی.

پیش از آنکه پیشگفتار را تمام کنم لازم می‌دانم نخست از گروه هنر «سمت»، که این مدت صبورانه پیگیر آماده شدن مجلد دوم بود و هر زمان رهنمودی یا منبعی لازم می‌افتاد دریغ نمی‌داشت، سپاسگزاری کنم و سپس از دوستان و عزیزانی که به نحوی کنار کار بودند، به ویژه گروه سینما تئاتر آیین.

داود دانشور

۱. اسلاومیر مروژک، نمایشنامه‌نویس، داستان‌نویس و مقاله‌نویس توانا که در سال ۲۰۱۳ میلادی در شهر نیس فرانسه درگذشت. وی در ۱۵ ژوئن ۱۹۳۰ به دنیا آمده بود.